

HLAVA PRVNÍ

Obsah

Hlava první

K otázkám teorie lidového umění str. 9

Hlava druhá

Jarně novoroční obyčeje str. 45

Hlava třetí

Vznikání uměleckých lidových projevů ve vztahu k obřadním str. 259

Hlava čtvrtá

Závěrečná část knihy a OBRAZOVÁ ČÁST str. 495



OBSAH

HLAVA PRVNÍ

K OTÁZKÁM THEORIE LIDOVÉHO UMĚNÍ

9

I NA OKRAJ PROBLEMATIKY LIDOVÉHO UMĚNÍ

Povaha a poslání umění. Lidové umění a jeho některé podstatné znaky. Povšechné třídění lidového umění. Systematika lidového umění výtvarného podle technických oborů. Názory na vznik lidového umění. Studium lidového umění v rámci historických věd

11

II LIDOVÉ ESTETIČNO A ZÁKLADNÍ ZDROJE LIDOVÉHO UMĚNÍ

Pokus o vyjádření obsahu lidového estetična

26

HLAVA DRUHÁ

JARNĚ NOVOROČNÍ OBYČEJE

45

Vznikání lidových představ, vztahů a obyčejových projevů

III POZNÁMKY O JEDNOTLIVÝCH SLOŽKÁCH VÝROČNÍCH OBYČEJŮ

Vztah mezi kulturou materiální, duchovou a sociální. Vztah lidového obřadu ke kultuře sociální. Obřadní požitaviny, pokrmy a pečiva. Masky v obřadech a obřadní přestrojování. Kolektivní úhrada obřadních nezbytností a rozdílné vyzískaných darů při obřadech nebo jejich darování na církevní cíle. Mylné vyvozování lidových obřadů z křesťanských nebo židovských obřadů a z událostí politicko-historických.

47

IV VELKONOCE

Nejdelší a nejobradnější výroční svátky kryjí původní rozsáhlé novoročí jarní

56

V POMĚR JARNÍHO A ZIMNÍHO NOVOROČÍ

Srovnání projevů z původního jarního novoročí ukazuje na stejný základ myšlenkový i formální. Rozdílnosti v užívání obřadních prostředků, na př. v jarním se užívalo vajec, v zimním jablek, součástí jarních obřadů bylo koupání lidí, dobytka, hospodářského nářadí, náčiní, v zimě ustupovalo nebo bylo nahrazeno kropením. V jarním novoročí se oborávala ves nebo katastr skutečně, v zimě se oborávání napodobovalo. Přes mnohou nelogičnost v lidových i pocírkevnělých obřadech obou novoročí je patrné, že všechny praktiky – k nimž náležely i posty – směřovaly k zajištění prosperity vegetace, dobytka, drůbeže, včel a ryb, k zajištění osobního zdraví, sňatků a jiných nezbytných potřeb jednotlivců i společnosti. – Pracovní rok: pozůstává z přednovoročí, jarního novoročí a ponovoročí

58

VI POJEM LIDOVÉ VÍRY. KULTY, MAGIE, KOLEDY

Znaky a zaměření lidové víry a kultu. Slunce, měsíc, země, Perun, jeden Bůh, světi. Magie, představy a praktiky s ní spojené. Svěcení lidové a církevní. Novoroční veršované a neveršované blahopřánky, koledy a některé tance druhem magických praktik

78

VII OHLASY DOSPĚLOSTNÍCH OBŘADŮ V JARNÍCH OBYČEJÍCH

Jarní novoročí, přirozené údobí vstupu mládeže do dospělostiho stavu. Dospělostní obřady byly prováděny zkouškami dovednosti, prvky zásnubními a koledami, v nichž vystupují vlk, liška, zajíc a jiná zvířata. Blažejské, řehořské slavnosti, „vargún“ – ohlas dospělostních obřadů

108

VIII VODA, OHEŇ A STROM V LIDOVÉ OBŘADNOSTI

Představa o absolutní čistotě vody a o jejích nadpřirozených silách. Nadpřirozené zmocňování a odmocňování vody. Voda ve výročních, rodinných a stavebních obyčejích. Oheň. Nadpřirozené vlastnosti žáru, světla a kouře ohně a užití jich ve výročních i rodinných obřadech. Pálení slaměných figur, slámy, smetí. Svíce v lidových obřadech. Stromy a jejich nadpřirozená moc v lidových představách; zvyšování a snižování životnosti a plodnosti stromu, jeho význam ve výročních, rodinných a stavebních obyčejích

119

IX PRVKY VÁZANÉ NA KULT ZEMŘELÝCH

Vznik představ o možnosti neracionálního působení na přírodní síly, jejich personifikace, vznik démonů a počátky kultu zemřelých. Převtělování zemřelých. Kult zemřelých ve výročních obyčejích. Redukce početných zádušních slavností. Kult zemřelých v rodinných obyčejích, hrách, tanci a v pospolitém životě

155

X K VZNIKU OBŘADNÍHO CYKLU

Složky vázají se k obřadu „topení Smrti“ a přinášení „nového léta“. „Rohatina“, „Smrtolinka“ a „Malena“. Poznámky k některým jarně obřadním písním. Svěcení ratolestí, vody, ohně a jejich použití k nadpřirozené ochraně zdraví a majetku. Obřady: „Pambíčkovy matičky“, „honění Jidáše“. Názvy a formy obřadních zvukových nástrojů, organisace hrkající mládeže a spojené koledování. Problém „jidáše“ v lidových obřadech. Obchůzka zvaná „dudlačka“, obřadní „vysypání“ a „vylévání“ cestiček. „Mazanec“, „baba“, „pascha“, „korovaj“, „jidáš“, „rovášek“ a jiná rituální pečiva a pokrmy. Pomlázkový obřad: názvy a formy „šibaček“ letořtových. Šlehání podle věku, stavu a právních lidových zvyklostí. Poznámky k pomlázkovým koledám a říkankám. Pomlázková „kupačka“ či „oblievačka“.

176

HLAVA TŘETÍ

VZNIKÁNÍ UMĚLECKÝCH LIDOVÝCH PROJEVŮ ZE VZTAHŮ OBŘADNÍCH

259

XI KE GENESI KRASLIC A JEJICH ZDOBNÝCH TECHNIK

Slovanské názvy kraslic a původ jejich podle lidových názorů a legend. Zvyky při malování kraslic. Některé primitivní zdobné techniky zdí a země. Techniky zdobení vajec: barvení, voskování či batikování, plastické zdobení barevnými vosky, vypalování a leptání, gravírování, zdobení „vystřihovánkami“ a slámou, zdobení duší stíny, patronování a zdobení vajec barevnými stužkami. O malířkách a malířích kraslic

261

XII BARVY V PŘEDSTAVÁCH, V OBŘADECH A V UMĚNÍ LIDU. BARVIVA

Definice a pojem barev, jejich funkce v prostředí lidu. Smysl lidu pro barvy a poměr k barvě bílé, černé, modré, zelené a j. Barviva. Historicko-ethnografické a výrobní podmínky a jiní činitelé usměrňující smysl lidu pro barevnost. Barvy v poměru k pohlaví a věku

277

XIII PŘÍSPĚVKY KE STUDIU KRASLIC S HLEDISKA GEOGRAFICKÉHO A HISTORICKÉHO

Východní a západní typ malovaných kraslic. Krajové dochované typy kraslic z českých zemí. Kraslice slovenské, polské, ukrajinské, ruské, běloruské, litevské, srbské, chorvátské, bulharské, lužickosrbské. Vlivy historických stylů na výzdobu kraslic. Poměr kraslicového ornamentu k vyšivkovému

338

XIV KRASLICE V HISTORICKÝCH NÁLEZECH A V LIDOVÝCH PŘEDSTAVÁCH

Vejde a jejich hliněné náhražky v archeologických nálezech. Zvyšování nadpřirozené moci vajec. Vejce a slunce, vejce v rodinných obřadech, ve věštění, v léčení lidí a dobytka. Vejce a vegetace. Vejce ve stavebních obřadech a v ochraně příbytků. Vejce v pospolitých obyčejích. Vejce v lidovém výtvarnictví.

355

XV KRASLICE V DOSAVADNÍ LITERATUŘE A JEJICH OBSAHOVÁ VÝZDOBA VZNIK A VÝVOJ ORNAMENTÁLNÍCH MOTIVŮ

Badatelský zájem o kraslice a přehled literatury. Pojmoslóví: symbol, znak, obsah, forma, motiv, ornament. Některé teorie o vzniku ornamentů. Ornamentální osnovy malování kraslic. Názvy prvků a motivů, jejich početnost a rozvoj. Systematika motivů na věcném podkladě a systematika pomocných prvků. Význam čísel. Systematika motivů na věcném podkladě s přihlédnutím k tradičním vztahům. Změny ve významu a tvoření motivů. Motivy obranné či odháněcí a znaky ochranné. Motivy významu blahonosného a blahodárného. Znaky významu kultového a věštického; motivy věstecké. Materiály k významům a vztahům některých ornamentálních motivů. Některé soudobé motivy kraslic z okolí Veselí n. M. a v r. 1880 identifikované znaky z Vjerban u Javorníka. Doslov ke kapitole XV

372

XVI „MALOVANÉ SLOVO“ POMLÁŽKOVÁ POESIE

Velikonoční, rodinné, milostné, žertovné, vlastenecké projevy na kraslicích. Píseň o kraslicích. Verše a písně vyšívané na pomlázkových šátkách

450

XVII PŘÍSPĚVKY K FORMÁM A OBSAHŮM OBŘADNÍHO PEČIVA

souvisícího s obřady výročními a rodinnými. Figurální pečivo prosperitního charakteru. Některá obřadní pečiva zdrojem ornamentálních motivů

475

XVIII VÝROBA A ZDOBNOST JINÝCH NOVOROČNÍCH VÝTVARNÝCH PROJEVŮ

Džbáněčky, holubičky a stropní závěsy ze slámy a kraslic, litavé straky a krůty, lidové kroje a novoroční malování na zdech. Nedomácké výtvořiny mladšího původu

489